

NĚKOLIK POZNÁMEK K POSTAVENÍ POŠKOZENÉHO V TRESTNÍM ŘÍZENÍ

EVA ŽATECKÁ - KATEŘINA PŘEPECHALOVÁ

Masarykova Univerzita, Právnická fakulta

Abstract in original language

Autorky se ve svém příspěvku zabývají problematikou postavení poškozených v trestním řízení. Zabývají se problematikou rozšíření procesních práv poškozených – např. využití opravných prostředků, jež mají poškození k dispozici, právo na informace o trestním řízení. Závěr patří nastínění změn, které by neměly zůstat v rekodifikačním procesu stranou a zákonodárce by s nimi měl počítat.

Key words in original language

Poškozený; trestní řízení; procesní práva; právo na informace; náměty de lege ferenda.

Abstract

The authors deal with the position of aggrieved party in criminal procedure. They consider issues about aggrieved party as the extension of process rights of aggrieved party, right to the information, etc. At the end they outline the changes which have to be considered in the recodification process and the lawmaker should deal with them.

Key words

The aggrieved party; criminal procedure; procedure rights; right to information; cogitation de lege ferenda.

Úvod

Trestní řád¹ bývá často kritizován pro nedostatečnou úpravu práv poškozených. Věcný záměr připravovaného trestního řádu² v neposlední řadě směřuje také k výraznému posílení práv poškozeného v trestním řízení vymezením nové základní zásady zajištění práv poškozených a ochrany jejich postavení. Takový přístup je v souladu s řadou mezinárodních dokumentů [např. rámcové rozhodnutí Rady EU o postavení obětí v trestním řízení 2001/220/SVV, Doporučení Rady Evropy č. R (85) 11 o postavení obětí v rámci trestního práva a trestního procesu, Deklarace základních

1 Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů (dále též tr.ř.)

2 Věcný záměr trestního řádu dostupné z <http://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?k=4980&o=23&j=33&d=281460> (citováno dne 24.11.2010).

principů spravedlnosti pro oběti trestných činů a zneužití moci]. Nejedná se jen o zdokonalení dosavadních procesních mechanismů ochrany poškozeného v trestním řízení, ale i o rozšíření katalogu práv poškozeného např. možnost podat subsidiární nebo soukromou žalobu, žádat přiměřené zadostiučinění apod., kterými se budeme zabývat více níže.

K osobě poškozeného

Trestní řád vymezuje *poškozeného* jako toho, komu bylo trestným činem způsobena majetková škoda, toho, komu bylo trestným činem ublíženo na zdraví nebo toho komu byla způsobena morální nebo jiná škoda. Poškozeným je i taková osoba, které majetková škoda vznikla, ale které pachatel škodu již v plném rozsahu nahradil.

Od pojmu poškozeného je třeba odlišovat od pojmu *oběť trestné činnosti*, který poprvé do českého právního řádu zavedl zákon č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti, ve znění novel. Oběť je zde označení pro fyzickou osobu, které v důsledku trestného činu vznikla škoda na zdraví, jakož i pro osobu pozůstalou po oběti, která v důsledku trestného činu zemřela, jestliže této osobě zemřelý poskytoval nebo byl povinen poskytovat. Pojem oběť je tedy užší než pojem poškozený.

V současné době rozlišuje trestní řád dvě skupiny poškozených, a to skupinu poškozených, kteří mohou žádat náhradu škody a skupinu poškozených, kteří toto oprávnění nemají³.

Poškozeným může být osoba fyzická i právnická (i např. VZP, ČR). Je-li poškozená osoba zbavena způsobilosti k právním úkonům nebo je-li její způsobilost k právním úkonům omezena, vykonává její práva podle tohoto zákona její zákonný zástupce.⁴

Je-li počet poškozených mimořádně vysoký a jednotlivým výkonem jejich práv by mohl být ohrožen rychlý průběh trestního stíhání, rozhodne předseda senátu a v přípravném řízení na návrh státního zástupce soudce, že poškození mohou svá práva uplatňovat pouze prostřednictvím společného zmocněnce.

Platná úprava přiznává poškozenému *postavení procesní strany*, kdy poškozený může v průběhu trestního řízení uvádět a prokazovat i to, co jednoznačně svědčí proti obviněnému. Nemůže dosáhnout toho, aby na

3 JELÍNEK, Jiří. Trestní zákoník a trestní řád : s poznámkami a judikaturou : zákon o soudnictví ve věcech mládeže, zákon o výkonu vazby, zákon o výkonu trestu odnětí svobody, advokátní tarif. 1. vyd. podle stavu k 1.1.2010. Praha : Leges, 2009. 1216 s. ISBN 9788087212226

4 JELÍNEK, Jiří. Trestní právo hmotné : obecná část, zvláštní část. 1. vyd. Praha : Leges, 2009. 895 s. ISBN 9788087212240

základě jen jeho stanoviska byla vzata zpět obžaloba a tím ukončit trestní stíhání, ale disponuje významným oprávněním, kdy může odepřít souhlas s trestním stíháním osoby, v případech uvedených § 163a tr. ř. Poškozený také může od výkonu svých práv, jak budou dále uvedena, upustit. Jeho účast v trestním řízení není povinná a nelze ho k ní jakkoli nutit.⁵

Zcela nově by mělo být dle věcného záměru trestního řádu zaveden zákon o obětech trestných činů, který by blíže upravoval danou problematiku. Z pohledu nového trestního řádu pak bude tento doplněn o definici poškozeného. Poškozeným by dle něj měl být ten, komu bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková, morální nebo jiná škoda anebo se jiná osoba na jeho úkor bezdůvodně obohatila. O tom, že je určitá osoba poškozeným, se rozhodne – vzniknou-li pochybnosti a na návrh dotčené osoby – v přípravném řízení usnesením, proti kterému bude přípustná stížnost bez odkladného účinku.

Od pojmu poškozený by měla být odlišena „oběť trestného činu“. Tyto pojmy jsou sice odlišeny i v současné době, ale na rozdíl od stávající úpravy by dle věcného záměru měl být pojem „oběť“ širším než pojem „poškozený“. Tato snaha zákonodárce vychází z mezinárodních smluv⁶, ovšem v současnosti je dle našeho názoru již zažit pojem „oběť“ pouze ve vztahu k zákonu o peněžité pomoci obětem trestné činnosti a je tedy otázkou, zda je vhodné toto zaužívané pojetí změnit a tím sjednotit v rámci EU, nebo ponechat.

Institut trestního stíhání se souhlasem poškozeného a na návrh poškozeného

Institut trestního stíhání se souhlasem poškozeného byl zaveden do trestního řádu jeho novelou z roku 1990. Do doby účinnosti této novely, tj. do 30. 6. 1990, byly orgány činné v trestním řízení povinny stíhat z úřední povinnosti všechny trestné činy, o nichž se dozvěděly, a to bez ohledu na stanovisko poškozeného⁷.

Vedle trestního stíhání se souhlasem poškozeného by mělo být nově upraveno i *trestní stíhání na návrh poškozeného*, a to pro taxativně

5 KRATOCHVÍL, Vladimír. Kurs trestního práva : trestní právo hmotné : obecná část. 1. vyd. Praha : C.H. Beck, 2009. 797 s. ISBN 9788074000423

6 Např. Rámcové rozhodnutí Rady EU o postavení obětí v trestním řízení 2001/220/SVV, Evropskou úmluvu o odškodňování obětí násilných trestných činů č. 141/2000 Sb. m. s., Doporučení Rady Evropy č. R (85) 11 o postavení obětí v rámci trestního práva a trestního procesu, Doporučení Rady Evropy č. R (87) 21 o pomoci obětem trestných činů a prevenci viktimizace, Deklaraci základních principů spravedlnosti pro oběti trestných činů a zneužití moci], budou předmětem samostatného zvláštního zákona o obětech trestných činů a jejich odškodňování

7 JELÍNEK, Jiří. Trestní právo hmotné : obecná část, zvláštní část. 1. vyd. Praha : Leges, 2009. 895 s. ISBN 9788087212240

vypočtené trestné činy. Pro tyto trestné činy je totiž charakteristické, že jsou důsledkem konfliktu mezi pachatelem a poškozeným a není u nich na trestním stíhání veřejný zájem, přičemž vzniklý následek není zvlášť závažný (výčet skutkových podstat trestných činů by měl být poměrně omezený a měl by se vztahovat na drobné majetkové přečiny a přečiny proti občanskému soužití). Je-li poškozených jedním skutkem několik, postačí návrh byť jednoho z nich. Návrhu poškozeného není třeba, jestliže poškozený zemřel, poškozený není schopen návrh podat pro duševní chorobu nebo poruchu, pro kterou byl zbaven způsobilosti k právním úkonům nebo pro kterou byla jeho způsobilost k právním úkonům omezena, poškozeným je stát nebo územně samosprávný celek, anebo je z okolností zřejmé, že návrh nebyl podán nebo byl vzat zpět v tísní vyvolané vyhrůžkami, nátlakem, závislostí nebo podřízeností.

Trestní řád upravuje i možnost zahájit trestní stíhání v případě, kdy je poškozený nedosažitelný, nebo jeho vyjádření k trestnímu stíhání nelze získat z jiného důvodu a orgán činný v trestním řízení má za to, že jsou tu důvody opravňující zahájení trestního stíhání. Pak zahájí trestní stíhání až do doby, než bude možné získat vyjádření poškozeného, a v něm pokračuje, jako by návrh na zahájení trestního stíhání byl podán. Do doby, než se poškozený k trestnímu stíhání vyjádří, však nebude možné podat k soudu obžalobu. Nepodaří-li se vyjádření poškozeného získat do doby, jež tvoří polovinu promlčecí doby nejzávažnějšího trestného činu, ohledně něhož podání návrhu přichází v úvahu, má se za to, že návrh podán nebyl, a pak státní zástupce musí obligatorně trestní stíhání zastavit.

Návrh na zahájení trestního stíhání může poškozený výslovným prohlášením vzít zpět až do doby, než se odvolací soud odebere k závěrečné poradě. Byl-li návrh vzat zpět, nelze ho podat znovu.

Na druhou stranu, protože se jedná o dispoziční právo poškozeného, tak by měla platit fikce zpětvzetí návrhu v případě, kdy se poškozený, který byl řádně obeslán, k hlavnímu bez řádné omluvy nedostaví. Soud v takovém případě zastaví trestní stíhání. O tom však musí být poškozený řádně poučen. Trestní řád počítá i s případy, kdy by se jednalo o souběh trestných činů a některé by byly vázány na souhlas poškozeného a některé ne. Pak by samozřejmě mohlo být trestní stíhání vedeno jen pro ty trestné činy, na něž se souhlas nevztahuje.

Obdobně se má postupovat, bylo-li trestnými činy spáchanými v jednočinném souběhu poškozeno několik osob, přičemž v souladu se svým oprávněním některá z nich neudělí souhlas s trestním stíháním pro ten trestný čin, kterým došlo jen k jejímu poškození, nebo nepodá návrh na trestní stíhání, v takovém případě pro tento trestný čin nelze konat trestní stíhání; jinak platí, že je-li poškozených jedním skutkem několik, postačí souhlas jen jednoho z nich.

Touto úpravou by mělo dojít k posílení postavení poškozeného v případech, kdy samotný poškozený z jakéhokoliv důvodu na trestním stíhání nemá zájem a zároveň postih pachatele nevyžaduje veřejný zájem. Dalším hlediskem pak je snaha zmenšit počty nápadu soudů o bagatelní věci. Protože se zde projevuje i hledisko *restorativní justice*, která nahlíží na trestný čin jako na konflikt pachatele s poškozeným a zájem státu tu je minimální, a současná úprava umožňuje jen souhlas s trestním stíháním v případě poměru příbuzenského nebo obdobného, dojde k odstranění omezení těchto případů na další kauzy. Naopak by mělo dojít k vymezení případů, kdy se veřejný zájem jako podmínka trestního stíhání v těchto případech presumuje. Mělo by dojít také k zakotvení návrhu poškozeného na zahájení trestního stíhání a úprava soukromé žaloby u vybraných skutkových podstat trestných činů, u nichž by vzhledem k jejich povaze trestní stíhání mělo být svěřeno především iniciativě poškozeného. Přičemž tato soukromá žaloba by měla zároveň sloužit jako jeden z nástrojů kontroly pravomoci státního zástupce rozhodovat o stíhání či nestíhání některých trestných činů. Co se týká nějakého z dalších prostředků kontroly státního zástupce, měla by být nově upravena i tzv. subsidiární (podpůrná) žaloba poškozeného se striktně stanoveným přezkumným oprávněním soudu, u něhož by byla podána⁸. V tomto případě se však naskýtá otázka, zda rozšiřování těchto oprávnění poškozených bude účelné a vhodné, nebo zda nedojde k případnému obchodování mezi pachatelem a poškozeným, kdy poškozený bude moci vyvíjet nátlak na pachatele, aby mu poskytl finanční prospěch apod., nepodá-li žalobu či nevezme zpět svůj návrh.

Poškozenému, který má proti obviněnému *nárok na náhradu škody* způsobené trestným činem, dává trestní řád v § 43 odst. 3 tr.ř. právo žádat, aby soud uložil obžalovanému v odsuzujícím rozsudku povinnost nahradit tuto škodu. Poškozený může tedy uplatňovat své nároky na náhradu škody přímo v trestním řízení (tzv. adhezní řízení). Subjektem adhezního řízení není tedy každý poškozený, ale pouze takový, který má podle zákona proti obžalovanému nárok na náhradu škody, a to na náhradu majetkové škody, kterou lze vyjádřit v penězích⁹. Škoda musí být způsobena trestným činem, který je stíhán v řízení před soudem. Jde-li o uplatnění nároku na náhradu

⁸ viz věcný záměr trestního řádu dostupného z <http://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?k=4980&o=23&j=33&d=281460> (citováno dne 24. 11. 2010).

⁹ JELÍNEK, Jiří. Trestní zákoník a trestní řád : s poznámkami a judikaturou : zákon o soudnictví ve věcech mládeže, zákon o výkonu vazby, zákon o výkonu trestu odnětí svobody, advokátní tarif. 1. vyd. podle stavu k 1. 1. 2010. Praha : Leges, 2009. 1216 s. ISBN 9788087212226

škody, přecházejí podle § 45 odst. 3 práva poškozeného i na jeho právního nástupce.¹⁰

Dle věcného záměru trestního řádu se bude navíc počítat za poškozeného i ten, komu byla způsobena morální nebo jiná škoda. V tomto případě bude mít poškozený nárok na přiměřené morální zadostiučinění. Výši nároku určí soud na základě výsledků dokazování v řízení před soudem, poškozený bude mít povinnost předložit všechny potřebné doklady odůvodňující výši jeho nároku. Oproti standardnímu výroku o náhradě škody či vydání bezdůvodného obohacení bude v případě náhrady přiměřeného morálního zadostiučinění více zdůrazněno, že nebude-li průběh řízení před soudem poskytovat pro vyslovení povinnosti k takové náhradě odpovídající podklad nebo bylo-li by pro takové rozhodnutí třeba provádět složité dokazování, soud vždy odkáže poškozeného na řízení ve věcech občanskoprávních.

Paušální částky náhrad přiměřeného morálního zadostiučinění pro účely trestního řízení by měl stanovit prováděcí předpis, který by měl v potřebné míře přihlížet k předpisům občanskoprávním.

Bude tedy otázkou, zda tento nový režim pomůže poškozeným, aby bylo o jejich nároku rozhodnuto již v adhezním řízení, nebo zda budou i přesto odkazováni do občanskoprávního řízení. Osobně se domníváme, že díky tomu, že bude více zdůrazněno přímo v textu zákona, že v případě složitosti jednání o náhradě škody budou poškození odkazováni do občanskoprávního řízení, tak toho bude více využíváno a soudci budou více odkazovat s nároky poškozených do občanskoprávního řízení.

S tímto souvisí i případná možnost *zajištění nároku poškozeného*, včetně možnosti obviněného odvrátit zajištění majetku složením peněžité jistoty, jakož i zrušení zajištění v souladu se stávající právní úpravou. V souvislosti s tím bude prodloužena lhůta dvou měsíců od právní moci rozsudku, jímž byl obžalovaný uznán vinným, nebo od právní moci usnesení, jímž byla věc postoupena jinému orgánu, jehož uplynutí je podle platné úpravy důvodem pro zrušení zajištění, a to až na jeden rok. Je totiž zřejmé, že do dvou měsíců není někdy možné zajistit výkon práva v případě, kdy obviněný svoje povinnosti k náhradě škody neplní, a tak by se mohlo stát, že byť poškozený dosáhne svého cíle a zajistí si výkon práva, tak již nebude z čeho uspokojit jeho pohledávku.¹¹

10JELÍNEK, Jiří. Trestní právo hmotné : obecná část, zvláštní část. 1. vyd. Praha : Leges, 2009. 895 s. ISBN 9788087212240

11 Poškozený totiž nemůže ani v případě, že mu nárok na náhradu škody byl přiznán, uspokojit svůj nárok přímo na zajištěném majetku prostřednictvím orgánů činných v trestním řízení, a to ani v době před zrušením zajištění. Uspokojení pravomocně přiznaného nároku na náhradu škody ze strany poškozeného je možné jen cestou výkonu rozhodnutí (srov. § 251 a násl. občanského soudního řádu). Vzhledem k tomu a s přihlédnutím k

Postavení poškozeného v trestním řízení

Poškozený je podle platného práva procesní stranou, ať má právo být subjektem adhezního řízení či nikoli. Poškozeného můžeme zařadit, vedle státního zástupce, ke stranám, které v procesu stojí na straně obžaloby. Poškozený je však stranou zcela samostatnou a nezávislou na ostatních a to i na státním žalobci (např. rozpory ohledně míry účasti poškozeného na vzniku škody, ohledně rozsahu škody, apod.).

Trestní řád přiznává každému poškozenému celkem rozsáhlá práva. A orgány činné v trestním řízení jsou povinny jej o nich poučit a poskytnout mu plnou možnost k jejich uplatnění. Poškozený neztrácí své postavení v trestním řízení jen v důsledku okolnosti, že mu již majetková škoda nebo škoda na zdraví byla uhrazena nebo proto, že o jeho nároku na náhradu škody bylo již pravomocně rozhodnuto v občanskoprávním nebo jiném řízení, anebo tehdy, pokud nemá podle předpisů hmotného práva nárok na náhradu škody. Poškozeným proto zůstává i osoba, jejíž nárok na náhradu škody byl již podle občanského zákoníku, obchodního zákoníku nebo zákoníku práce promlčen a byla uplatněna námitka promlčení.¹²

Význam postavení poškozeného je prohlouben v zákoně o soudnictví ve věcech mládeže, ve kterém je jako jedna ze základních zásad řízení stanovena „*zásada uspokojení zájmů poškozeného*“.

Poškozený je zvlášť významnou osobou v trestním řízení, které je možno zahájit pouze na návrh poškozeného. Jedná se o trestné činy vyjmenované v ustanovení § 163a tr.ř.. V těchto případech lze zahájit a v již zahájeném trestním stíhání pokračovat pouze se souhlasem poškozeného. Toto pravidlo se však nepoužije, byla-li takovým činem způsobena smrt. Souhlas s trestním stíháním může poškozený výslovným prohlášením vzít kdykoli zpět, a to až do doby, než se odvolací soud odebere k závěrečné poradě. Výslovně odepřený souhlas však nelze znovu udělit¹³.

Z dalších oprávnění poškozeného můžeme jmenovat např. oprávnění nahlížet do spisů, činit návrhy na doplnění dokazování, účastnit se hlavního líčení (právo je zabezpečeno povinností vyrozumět poškozeného o hlavním

obvyklé délce výkonu rozhodnutí o náhradě škody se jeví lhůta dvou měsíců od právní moci rozsudku, jímž byl obžalovaný uznán vinným, nebo od právní moci usnesení, jímž byla věc postoupena jinému orgánu, jež má sloužit k provedení potřebných úkonů poškozeným směřujících k uspokojení jeho nároku na náhradu škody, poměrně krátká, a proto se navrhuje její prodloužení na jeden rok. Viz věcný záměr tr.ř.

12 JELÍNEK, Jiří. Trestní právo hmotné : obecná část, zvláštní část. 1. vyd. Praha : Leges, 2009. 895 s. ISBN 9788087212240

13 KRATOCHVÍL, Vladimír. Kurs trestního práva : trestní právo hmotné : obecná část. 1. vyd. Praha : C.H. Beck, 2009. 797 s. ISBN 9788074000423

líčení při zachování nejméně lhůty tří dnů k přípravě, musí mu být doručen opis obžaloby) a veřejného zasedání konaného o odvolání a před skončením řízení se k věci vyjádřit (např. má právo na závěrečnou řeč). Mimo to může klást se souhlasem předsedy senátu vyslýchaným otázky a účastnit se tak aktivně řízení dokazovacího. Dále může poškozený podat stížnost proti usnesení o odložení věci a může kdykoli v průběhu vyšetřování žádat státního zástupce o odstranění průtahů ve vyšetřování nebo závad v postupu vyšetřovatele. Další konkrétní práva poškozeného v trestním řízení jsou upravena jednotlivými ustanoveními trestního řádu.

Poškozený však *není oprávněn* podat stížnost proti rozhodnutím ve věci, jimiž končí přípravné řízení (zejména proti rozhodnutím o zastavení trestního stíhání a o postoupení věci), jakož i celé trestní stíhání.

Jak již bylo řečeno výše, poškozené a jejich postavení a oprávnění rozlišujeme podle trestního řádu na dvě skupiny, a to na poškozené, kteří mohou v trestním řízení požadovat náhradu škody a na poškozené, kterým toto oprávnění chybí. Poškozený, kterému je dána možnost uplatnit proti obviněnému nárok na náhradu škody, jež mu byla trestným činem způsobena je oprávněn tento svůj nárok uplatnit a navrhnout, aby soud v odsuzujícím rozsudku uložil obviněnému povinnost tuto škodu nahradit. Poškozený tedy může uplatňovat náhradu škody přímo v trestním řízení, které se pro tento případ nazývá řízením adhezním.¹⁴ Mimo toto právo má navíc i právo učinit návrh na zajištění nároku na náhradu škody na majetku obviněného (§ 47 odst. 4 tr. ř.), včetně práva stížnosti proti rozhodnutí o zajištění nároku na náhradu škody. Dále může být ve vyznění o hlavním líčení upozorněn, že nedostaví-li se k hlavnímu líčení, bude o jeho nároku rozhodováno na podkladě jeho vlastních návrhů, jsou-li již obsaženy ve spise nebo dojdou-li soudu dříve, než se přikročí k dokazování a může i odvoláním napadnout rozsudek pro nesprávnost výroku o náhradě škody, nebo proto, že takový výrok učiněn nebyl, jakož i pro porušení ustanovení o řízení předcházejícím rozsudku, jestliže toto porušení mohlo způsobit, že výrok o náhradě škody je nesprávný nebo že chybí. Poškozený může stížností napadnout usnesení soudu, kterým byla povolena obnova řízení ve výroku o přiznaném nároku na náhradu škody a v případě že byl-li mu alespoň zčásti pravomocně přiznán nárok na náhradu škody, má právo na náhradu nákladů potřebných k účelnému uplatnění jeho nároku na náhradu škody včetně nákladů vzniklých přibráním zmocněnce, a to na odsouzeném, jemuž byla povinnost k náhradě škody uložena¹⁵.

14 KRATOCHVÍL, Vladimír. Kurs trestního práva : trestní právo hmotné : obecná část. 1. vyd. Praha : C.H. Beck, 2009. 797 s. ISBN 9788074000423

15 JELÍNEK, Jiří. Trestní právo hmotné : obecná část, zvláštní část. 1. vyd. Praha : Leges, 2009. 895 s. ISBN 9788087212240

Tyto možnosti má pouze ten poškozený, jenž žádá náhradu majetkové škody a to takové, kterou je možno vyjádřit v penězích. Návrh poškozeného na náhradu nároku škody, jež mu byla způsobena, je třeba učinit nejpozději u hlavního líčení před zahájením dokazování. Z návrhu musí být patrné, z jakých důvodů a v jaké výši se nárok na náhradu škody uplatňuje. Poškozenému, který se dožaduje nároku na náhradu škody v adhezním řízení a nárok splňuje vyžadované podmínky (je učiněn včas, vůči konkrétní osobě, osobou oprávněnou-poškozeným nebo jeho zmocněncem, zákonným zástupcem nebo opatrovníkem a je učiněn ve formě, která nevyvolává pochybnost, že poškozený uplatňuje náhradu škody a jsou-li z návrhu patrné důvody a výše uplatňovaného nároku – konkrétní částka) může soud v odsuzujícím rozsudku přiznat nárok na náhradu. Nárok na náhradu škody musí být uplatněn vůči určité osobě. Jestliže způsobí škodu více obviněných, poškozený musí nárok uplatnit ve vztahu ke každému z obviněných, a to buď na podkladě principu solidární odpovědnosti, nebo dělené odpovědnosti podle účasti na jejím způsobení, popř. podle míry zavinění.

Není-li podle výsledků dokazování pro vyslovení povinnosti k náhradě škody podklad nebo bylo-li by pro rozhodnutí o povinnosti k náhradě škody třeba provádět další dokazování, jež přesahuje potřeby trestního stíhání a podstatně by je protáhlo, odkáže soud poškozeného na řízení ve věcech občanskoprávních, popřípadě na řízení před jiným příslušným orgánem. Na řízení ve věcech občanskoprávních, popřípadě na řízení před jiným příslušným orgánem odkáže soud poškozeného také se zbytkem jeho nároku, jestliže mu nárok z jakéhokoli důvodu přizná jen zčásti¹⁶.

Závěr s náměty de lege ferenda

Jak bylo zmíněno výše, je v případě postavení poškozených v trestním řízení současná právní úprava poněkud strohá a poškozeným se dle našeho názoru nedostává tolik práv, kolik by jich měli mít. Zmíníme-li možnost *informovat se o trestním řízení*, tak jak již bylo vzpomenu, v případě podání trestního oznámení musí být výslovně uvedeno, že dotyčný chce vědět, jak to s danou věcí dopadlo. Domníváme se, že toto by mělo být v zákoně uvedeno obligatorně, pokud je znám oznamovatel. Také při samotném prvním kontaktu, zejména jedná-li se o oběti trestných činů, je třeba jim dát informace, které by je nasměrovaly správným směrem – informace o krizových centrech, azylových domech, možnosti požádat si o bezplatného právního zástupce atd.

Jedná-li se o oběti domácího násilí, nebo ty, kde bude možné vydat předběžné opatření, je nutné je o tomto opět informovat. Měla by být

¹⁶ JELÍNEK, Jiří. Trestní právo hmotné : obecná část, zvláštní část. 1. vyd. Praha : Leges, 2009. 895 s. ISBN 9788087212240

vyzdvížena i *ochrana osobních údajů poškozených*. Je otázkou, zda již v přípravném řízení má obhájce a tím i obviněný mít možnost zjistit údaje k osobě poškozených. Samozřejmě zde bude záležet i na typu trestného činu, ale přesto některé informace uveřejněné v protokolech, ke kterým mají přístup další subjekty, mohou být zneužity.

Kromě práv poškozeného, která mu zaručuje již stávající právní úprava, by měl mít poškozený, kterému hrozí nebezpečí v souvislosti s pobytem obviněného nebo odsouzeného na svobodě, právo na informace nejen o propuštění obviněného z vazby, ze zadržení nebo odsouzeného z výkonu trestu odnětí svobody, ale též odsouzeného z výkonu ochranného léčení či zabezpečovací detence. Mělo by být zdůrazněno, že každý poškozený má *právo na ohleduplné zacházení*, je-li v trestním řízení vyslýchán jako svědek, zejména je nepřípustné o něm zveřejňovat citlivé údaje, zasahovat do jeho soukromí, nejde-li o zjišťování pohnutky jednání obviněného. Obzvláště co se týká nezletilých poškozených a poškozených, vůči nimž byly spáchány vybrané trestné činy zvláště zasahující do jejich osobnostní integrity, bude jim poskytnuta zvláštní ochrana soukromí, zejména ochrana před zveřejňováním jejich osobních údajů.

Největším problémem si v dnešní době myslíme, že je fakt, že proti některým opatřením a rozhodnutím orgánů činných v trestním řízení nemůže poškozený *podat opravný prostředek*, ať už ve formě stížnosti, odporu nebo odvolání. Jedná se zejména o možnost podat stížnost proti rozhodnutí o ukončení utajení, je-li utajovaným svědkem, podat odpor proti trestnímu příkazu, podat stížnost proti usnesení o postoupení věci a o zastavení trestního stíhání v rámci předběžného projednání obžaloby.

Nový trestní řád bude stejně jako stávající úprava zakotvovat i *právo poškozeného na bezplatné zastoupení* v případech, kdy to odůvodňují jeho majetkové poměry a poškozený v souladu se zákonem uplatnil nárok na náhradu škody nebo na vydání bezdůvodného obohacení, nepůjde-li o zcela bezvýznamný nárok. Pokud poškozený hodlá uplatňovat pouze svá další procesní práva, může tak zpravidla činit osobně. Předpokládá se, že při realizaci práva poškozeného na bezplatné zastoupení bude soud postupovat obdobně jako při ustanovení obhájce obviněnému a dojde k vytvoření seznamu advokátů vedených soudem.

V zájmu posílení pozice poškozeného v trestním řízení v míře, v jaké to přichází v úvahu s ohledem na možnosti, které v tomto směru trestní proces skýtá, navrhujeme tedy zejména zajistit poškozeným právo na opravné prostředky, které souvisí s uplatněním jejich nároků, upravit jejich postavení v trestním řízení a adhezním řízení, rozšířit jejich právo na informace a v určitých méně závažných případech mít možnost vstoupit do trestního řízení a rozhodnout o případném ukončení trestního stíhání, nebo naopak podat návrh na zahájení trestního stíhání, ovšem ne v tom směru, který se týká nároku na podání subsidiární žaloby, neboť toto by kopírovalo dle

našeho názoru možnost poškozeného domáhat se náhrady škody v občanskoprávním řízení.

Nicméně z věcného záměru trestního řádu je patrna změna v posunu přístupu zákonodárce k poškozeným, kdy jim jsou dány větší práva a prostředky, jak disponovat se svým právem a řešit konfliktní situaci s pachatelem. V podstatě se v něm objevila většina v minulosti vytýkaných nedostatků oprávnění poškozených podávat opravné prostředky a zesílit jejich právní postavení, nicméně je otázkou, jak bude vypadat konečné řešení trestního řádu nejen z pohledu poškozených, ale celkové úpravy a následné aplikace nového trestního řádu.

Literature:

- FENYK, Jaroslav. Trestní zákoník a trestní řád : průvodce trestněprávními předpisy a judikaturou. Praha : Linde, 2010. 1317 s. ISBN 9788072018024
- KRATOCHVÍL, Vladimír. Kurs trestního práva : trestní právo hmotné : obecná část. 1. vyd. Praha : C.H. Beck, 2009. 797 s. ISBN 9788074000423
- JELÍNEK, Jiří. Trestní právo hmotné : obecná část, zvláštní část. 1. vyd. Praha : Leges, 2009. 895 s. ISBN 9788087212240
- JELÍNEK, Jiří. Trestní zákoník a trestní řád : s poznámkami a judikaturou : zákon o soudnictví ve věcech mládeže, zákon o výkonu vazby, zákon o výkonu trestu odnětí svobody, advokátní tarif. 1. vyd. podle stavu k 1.1.2010. Praha : Leges, 2009. 1216 s. ISBN 9788087212226
- ŠÁMAL, Pavel. Trestní řád : komentář. 6., dopl. a přeprac. vyd. Praha : C.H. Beck, 2008. 1501 s. ISBN 9788074000430
- www.justice.cz

Contact – email

Eva.Zatecka@law.muni.cz; PrepechalovaKaterina@seznam.cz